

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра журналістики та мовної комунікації

«ТВЕРДЖУЮ»

Гарант факультету

Тетяна САВИЦЬКА

» _____ 2023р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри журналістики та мовної комунікації

Протокол №11 від «09» травня 2023 р.

Завідувач кафедри

Марина НАВАЛЬНА

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Журналістика»

Світлана ХАРЧЕНКО

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Техніка усного мовлення»

Спеціальність — «журналістика»

Освітня програма 061 «журналістика»

Факультет Гуманітарно-педагогічний

Розробник: професор кафедри журналістики та мовної комунікації

Цимбал Тетяна Василівна

Київ-2023р.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кафедра журналістики та мовної комунікації

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету

Інна САВИЦЬКА

« » __ __ 2023р.

«СХВАЛЕНО»

на засіданні кафедри журналістики та мовної комунікації

Протокол № 11 від «09» травня 2023 р.

Завідувач кафедри

Марина НАВАЛЬНА

«РОЗГЛЯНУТО»

Гарант ОП «Журналістика»

Світлана ХАРЧЕНКО

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Техніка усного мовлення»

Спеціальність — «журналістика»

Освітня програма 061 «журналістика»

Факультет Гуманітарно-педагогічний

Розробник: професор кафедри журналістики та мовної комунікації

Цимбал Тетяна Василівна

Київ-2023р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНІКА УСНОГО МОВЛЕННЯ»

Курс розрахований на поліпшення загального рівня мовленнєвої культури і техніки усного мовлення майбутніх журналістів на основі роботи із текстом, спираючись на лінгвістичні знання, здобуті у процесі вивчення предметів мовознавчого циклу. Засвоєння сукупності практичних навичок з дихання, артикуляції, дикції, постановки та розвитку діапазону голосу. Оволодіння технікою усного мовлення, набуття правильного фонаційного дихання, постановка голосу, навичок логічного аналізу та інтонування текстів, що зумовлює виразність мовлення майбутнього журналіста.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати основні поняття техніки усного мовлення: дихання, голос, дикція, орфоепія; методику володіння мовленнєвим диханням, дикцією, голосом, літературною вимовою; знати і застосовувати на практиці закони логічного аналізу складних текстів, а також вміти володіти диханням, голосом; користуватися різними властивостями голосу, його звучністю, злетністю. Чітко і ясно доносити зміст повідомлення — володіти комплексом навичок для здійснення творчого процесу відтворення наперед заданої літературної основи (тексту) в живій усній мові.

Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь.	
Освітній ступінь	Бакалавр
Спеціальність	Журналістика
Освітня програма	061 Журналістика
Характеристика навчальної дисципліни.	
Вид	Обов'язкова
Загальна кількість годин	105
Кількість змістовних модулів	2

Форма контролю	Екзамен
Показники навчальної дисципліни для денної форми навчання.	
	денна форма навчання
Рік підготовки (курс)	1
Семестр	1
Лекційні заняття	30 год.
Практичні, семінарські завдання	30 год.
Самостійна робота	45 год.
Кількість тижневих аудиторних годин	8 год.

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни. Підвищити загальний рівень мовленнєвої культури і техніки усного мовлення майбутніх журналістів на основі роботи із текстом, опираючись на лінгвістичні знання, здобуті у процесі вивчення предметів мовознавчого циклу. Засвоїти сукупність практичних навичок з дихання, артикуляції, дикції, постановки та розвитку голосу.

Завдання: оволодіння технікою усного мовлення, набуття правильного фонаційного дихання, постановка голосу, навичок логічного аналізу та інтонування текстів, що зумовлює виразність мовлення майбутнього журналіста.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати: основні поняття техніки усного мовлення: дихання, голос, дикція, орфоєпія; методику володіння мовленнєвим диханням, дикцією, голосом, літературною вимовою; закони логічного аналізу складних текстів.

Вміти: володіти диханням, голосом; користуватися різними властивостями голосу, його звучністю, злетністю. Чітко і ясно доносити зміст повідомлення — володіти комплексом навичок для здійснення творчого процесу, відтворення наперед заданої літературної основи (тексту) в живій усній мові.

Набуття компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі соціальних комунікацій, що передбачає застосування положень і

методів соціально- комунікаційних та інших наук і характеризується невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 2. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 3. Здатність розробляти проекти та управляти ними.
- ЗК 4. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.
- ЗК 5. Здатність використовувати іноземні мови у популяризації своєї дослідницької та/або інноваційної роботи.
- ЗК 6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК 7. Здатність планувати час та управляти ним.
- ЗК 8. Вміння виявляти та вирішувати проблеми.
- ЗК 9. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.
- ЗК 10. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК):

- ФК 1. Здатність використовувати спеціалізовані концептуальні знання з соціальних комунікацій, набуті у процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень в інноваційній діяльності та/або дослідницькій роботі.
- ФК 2. Здатність критично осмислювати проблеми у професійній діяльності чи дослідницькій роботі на межі предметних галузей.
- ФК 3. Здатність виконувати складні завдання і вирішувати складні проблеми, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної чи недостатньої інформації та суперечливих вимог.
- ФК 4. Здатність проводити дослідницьку та/або інноваційну діяльність у галузі соціальних комунікацій.
- ФК 5. Здатність зрозуміло і недвозначно доносити власні висновки, а також знання та пояснення, що їх обґрунтовують, до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.
- ФК 6. Здатність приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах дослідницької та/або інноваційної роботи, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.
- ФК 7. Здатність показувати свою відповідальність за розвиток професійного знання і практик та давати оцінку стратегічному розвитку команди.
- ФК 8. Здатність до планування подальшого автономного та самостійного навчання у сфері дослідницької та/або інноваційної діяльності.

Програмні результати навчання (ПРН):

- ПРН01 Пояснювати свої виробничі дії та операції на основі отриманих знань
- ПРН02 Виконувати пошук, аналіз, редагування інформації з різних джерел
- ПРН03 Застосовувати знання із сфери предметної спеціалізації для створення інформаційного ефірного продукту

- ПРН04 Оцінювати свій інформаційний продукт, створений самостійно або з колегами, та давати оцінку чужому інформаційному продукту
- ПРН05 Використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення для вирішення професійних завдань.
- ПРН06 Планувати свою діяльність та діяльність творчо-виробничого колективу з урахуванням творчої мети, матеріально-технічного забезпечення та передбачуваних ризиків
- ПРН07 Координувати виконання особистого завдання з завданнями колег
- ПРН08 Виокремлювати у інформаційному потоці факти, події явища, про які бракує знань і знаходити способи та джерела здобування тих знань
- ПРН09 Оцінювати діяльність колег з точки зору зберігання та примноження суспільних і культурних цінностей, професійних досягнень
- ПРН10 Працювати на спільний результат розумючи обов'язки та відповідальності всіх членів творчо-виробничого колективу
- ПРН11 Планувати свою роботу та співпрацю з колегами спрямовану на створення інформаційного ефірного медіапродукту.
- ПРН12 Застосовувати логічні та психологічні аспекти ефірного виступу в кадрі та біля мікрофону
- ПРН13 Володіти методами викладу новини та верстати інформаційний випуск новин
- ПРН14 Передбачати реакцію аудиторії на інформаційний продукт, зважаючи на положення та методи соціальнокомунікативних наук
- ПРН15 Створювати грамотний інформаційний ефірний медіапродукт з урахуванням інтересів аудиторії та каналу розповсюдження.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для повного терміну денної форми навчання

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин					
	усього	денна форма				
		У тому числі				
1	2	л	п	лаб.	інд.	с.р.
		3	4	5	6	7
Змістовний модуль 1. Основи культури і техніки усного мовлення.						
Тема 1. Комунікативні ознаки мовлення. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії.	13	4	4	—	—	5
Тема 2. Дихання, його типи і різновиди.	14	4	4	—	—	6
Тема 3. Голос людини, його природа та властивості. Робота	18	5	5	—	—	8

над голосом.						
Разом за змістовним модулем 1	45	13	13	—	—	19
Змістовний модуль 2. Дикція та орфоепія як складники мовної компетенції журналіста. Виступ диктора й умови його успішності						
Тема 4. Дикція як складник техніки усного мовлення	12	4	4	—	—	4
Тема 5. Орфоепія як наука про правильну літературну вимову	12	4	4	—	—	4
Тема 6. Логічний аналіз текстів. Наголоси логічні і психологічні. Паузи логічні і психологічні. Логічна перспектива тексту.	17	5	4	—	—	8
Тема 7. Невербальні засоби комунікації	17	4	5	—	—	8
Разом за змістовним модулем 2	60	17	17	—	—	26
Усього годин	105	30	30	—	—	45

4. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Комунікативні ознаки мовлення. Техніка мовлення як необхідна передумова словесної дії.	4
2	Дихання, його типи і різновиди. Фізіологічне та фонаційне дихання.	4
3	Мовно-голосова система людини.	5
4	Дикція та артикуляція як складники техніки усного мовлення. Чистомовки.	4
5	Орфоепія як наука про правильну літературну вимову.	4
6	Логічний аналіз тексту. Наголоси логічні і психологічні. Паузи логічні і психологічні. Логічна перспектива тексту.	5
7	Невербальні засоби комунікації. Основні підсистеми невербального спілкування: просторова, оптико-кінестична, паралінгвістична, позалінгвістична.	4
	Разом	30

5. Теми практичних і семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основні комунікативні ознаки мовлення: правильність і чистота; точність, стислість і доступність; логічність, доречність, впливовість; виразність.	2
2	Різновиди дихання: а) ключичне; б) грудне; в) діафрагмальне; г) мішано-діафрагмальне дихання.	6
3	Методика та практичні вправи для оволодіння	4

	навичками голосотворення.	
4	Інтонація як мовне явище на слуховому рівні сприймання. Інтонування складних мовних періодів.	5
5	Вимова в українській літературній мові та методика оволодіння нею.	4
6	Сучасні вимоги до журналіста екранного ЗМІ. Складники успіху ведучого.	4
7	Погляд. Позиція і дистанція. Візуальний контакт.	5
	Разом	30

6. **Теми лабораторних занять.** Згідно з програмою не передбачено.

7. Теми самостійної роботи.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Культура мовлення журналіста. Складники техніки усного мовлення: а) дихання; б) голос; в) дикція; г) орфоепія; д) артикуляція.	5
2	Умови правильного дихання. Методика опанування мішано-діафрагмального дихання.	10
3	Методика та практичні вправи для розвитку голосових регістрів мовленнєвого голосу і діапазону голосу.	10
4	Артикуляційна гімнастика. Вправи на поліпшення звуків.	10
5	Дикційний тренінг. Чистомовки.	10
6	Логічний аналіз текстів.	10
7	Наголоси логічні і психологічні.	10
8	Паузи логічні і психологічні. Голосові фігури розділових знаків.	10
	Разом	75

8. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте структуру літературного мовлення, його усну і писемну форми.
2. Яку роль відіграє слово журналіста у формуванні культури мовлення читачів (слухачів, глядачів)?
3. З якими труднощами у власному мовленні стикаються майбутні журналісти у процесі комунікації?
4. Які ознаки мовлення журналіста є визначальними?
5. З'ясуйте поняття *правильність мовлення, чистота мовлення*, спираючись на лінгвістичні знання, здобуті у процесі вивчення предметів мовознавчого циклу.
6. Які умови точності мовлення?
7. У чому полягає зв'язок між засобами точності мовлення і контекстом?
8. Поясніть термін *художня точність мовлення*.
9. Що таке логічність мовлення?
10. Що спільного в логічності і точності мовлення?
11. Чому логічність мовлення залежить від логічності мислення?
12. Обгрунтуйте поняття *виразність мовлення* і поясніть, як вона пов'язана з іншими комунікативними ознаками.
13. Дайте визначення поняттю *дихання*. Які його різновиди?
14. Які умови правильного дихання?
15. Охарактеризуйте фізіологічне та фонаційне дихання.
16. Що в музичній та театральній педагогіці називається постановкою голосу?
17. Як відбувається голосотворення?
18. У чому складність постановки мовленнєвого голосу?
19. Які вправи постановки голосу ви знаєте?
20. Розкрийте поняття артикуляція.
21. Доведіть необхідність вашого власного артикуляційного практикуму.
22. Які вправи для артикуляції ви знаєте?
23. З'ясуйте суть теоретичних понять про дикцію, наголос, інтонацію, паузи й темп мовлення у їхньому зв'язку з іншими технічними показниками та комунікативними ознаками мовлення.

24. Обґрунтуйте зв'язок між дикцією, орфоепією та артикуляцією.
25. Які ви знаєте типи пауз?
26. Які ви знаєте різновиди наголосів, охарактеризуйте їх.
27. Що таке партитура?
28. Обґрунтуйте зв'язок між журналістським виступом та партитурою.
29. Які ви використовуєте знаки розмітки тексту, охарактеризуйте їх.
30. Які вимоги висувають до мовлення диктора (ведучого)?
31. Охарактеризуйте сучасний стан орфоепічної культури в українському суспільстві.
32. Назвіть основні правила вимови голосних і приголосних звуків у різних позиціях слова у фразі.
33. Які ви знаєте техніки набуття орфоепічної культури?
34. Що визначає інтонаційний малюнок фрази?
35. Що таке голосові фігури розділових знаків?
36. Що таке логічна пауза і як її визначити?
37. Охарактеризуйте психологічну паузу.
38. Як співвідносяться логічні і психологічні паузи у фразі.
39. Як визначити логічний наголос в тексті?
40. Яке значення має логічний наголос для розуміння змісту усного повідомлення?
41. Яке смислове навантаження несе психологічний наголос? Де його місце у фразі?
42. Охарактеризуйте співвідношення логічного і психологічного наголосів в тексті.
43. Що таке мовний такт і як він вимовляється?
44. Дайте визначення логічному смислового шматку. Чи є він закінченою думкою?
45. Які ви знаєте основні правила інтонування розділових знаків?
46. Які виділяють основні етапи логічного аналізу фрази, тексту, повідомлення?
47. Що таке темпоритм?
48. Обґрунтуйте зв'язок темпоритму, партитури з логічною побудовою тексту.
49. Які ви знаєте правила логічного наголошення?
50. Від чого залежить логічний наголос в окремій фразі?
51. Від чого залежить психологічний наголос у фразі?

52. Як співвідносяться логічний і психологічний наголоси у фразі?
53. Які ви знаєте способи наголошення в усній мові?
54. Що таке логічна перспектива тексту, виступу, повідомлення?
55. За рахунок чого створюється логічна перспектива усного повідомлення?

Приклади тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами.

1. Який образ створює журналіст у кадрі:

1	Мімічно-класичний.	
2	Аудіовізуальний.	
3	Зображально-виражальний.	

2. Дайте визначення поняттю: «логічний смисловий шматок».

1	Окреме речення в тексті.	
2	Окреме речення чи група речень, що виражають закінчену думку.	
3	Слова, що пов'язані змістом.	

3. Який тип дихання лежить в основі постановки мовного голосу?

1	Грудне дихання.	
2	Черевне дихання.	
3	Мішано-діафрагмальне.	

4. Прочитайте чистомовку:

«В останній час — сім погод у нас: сіє, віє, туманіє, свистить, шумить, гуде, ще й щось зверху йде»

Знайдіть у запропонованій фразі приклади нормативних вимог до милозвучності української мови.

5. Визначте логічні наголоси і випишіть наголошені слова у запропонованому інформаційному повідомленні.

«Європейці готуються до святкування чергової річниці Європейської Спілки. Напередодні відкриває сезон Міні-Європа. Цей мальовничий парк розкинувся неподалік Брюсселя. У мініатюрному вигляді він віддзеркалює всі європейські столиці. Туристи мають змогу не лише познайомитися з відомими архітектурними надбаннями, таємницями кожного міста, а й розважитися та відпочити.»

6. В яких випадках слід користуватися люфт-паузою (цезурою)?

1	Завжди перед власною назвою і перед комою.	
---	--	--

2	Для добору дихання і переходу у вищий регістр звучання.	
3	Якщо злитна вимова сполучення слів може спотворити зміст.	

7. Визначте логічні наголоси і випишіть наголошені слова у фразях. Яким законам логічного аналізу відповідають фігури цих фраз?

«Ми були частиною природи і тому молилися сонцю, деревам, дощу, землі. Поетичні матеріалісти, які обожнювали не себе, а те, що довкола нас.»

Вол. Яворівський

1	обмежений перелік, однорідних членів речення, складнопідрядне речення.	
2	1) необмежений перелік, родового відмінку, нового поняття.	
3	прислівникового звороту, нового поняття, поширеної назви.	

8. Як відбувається процес правильного фонаційного дихання?

1	Вдих і видих довільні, рівні за довжиною.	
2	Вдих повільний, видих короткий швидкий.	
3	Вдих короткий швидкий, видих повільний.	

9. Як відбувається процес голосотворення?

1	За допомогою резонаторів і гортані.	
2	На основі фонаційного дихання та артикуляції.	
3	На основі фонаційного дихання, резонаторів, гортані.	

10. Прочитайте вірш, підвищуючи тон з кожним рядком, керуючись вказаною партитурою.

Годі жити законом →
Даним добою зітлілою ↑
Шкалу історії загоним ↑↑
Лівою ↑↑↑ лівою ↑↑↑↑ лівою ↑↑↑↑↑

Дайте визначення поняттю «діапазон голосу».

9. Методи навчання

За джерелами знань використовуються такі методи навчання: словесні — розповідь, пояснення; наочні — презентація, ілюстрація, відеоперегляд; практичні — індивідуальні завдання, самостійна робота, практична робота.

За характером логіки пізнання використовуються такі методи: аналітичний, синтетичний, аналітико-синтетичний, індуктивний, дедуктивний.

За рівнем самостійної розумової діяльності використовуються методи: проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

Задіяно практикум, спрямований на засвоєння комплексу навичок з техніки мови, з роботи над голосом, дикцією і артикуляцією, з логічного аналізу текстів та інтонаційної будови усного повідомлення.

10. Форми контролю

Усний контроль у вигляді індивідуального та фронтального опитування. Письмовий контроль у вигляді модульних контрольних робіт, виконання індивідуальних завдань, поточного тестування.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою і переводиться в національні оцінки згідно з табл.1 “Положення про екзамени та заліки у НУБІП України» (наказ від 01.05.2023 № 404)

Оцінка національна	Оцінка ЄКТС	Визначення оцінки ЄКТС	Рейтинг студента, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО -відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90-100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ -вище середнього рівня з кількома помилками	82-89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74-81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО -непогано, але зі значною кількістю недоліків	64-73
	E	ДОСТАТНЬО -виконання задовольняє мінімальні критерії	60-63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО -потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35-59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО -необхідна серйозна подальша робота	01-34

Для визначення рейтингу студента із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ дис. (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів):

$$R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}$$

12. Методичне забезпечення курсу

- опорні конспекти лекцій;
- навчальні посібники;
- робоча навчальна програма;
- засоби підсумкового контролю (комплект завдань для модульних контрольних робіт);

13. Рекомендовані джерела інформації

Основна

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення / Н.Д. Бабич — Львів: Світ, 1990. — 280с.
2. Гриценко Т.Б. Українська мова та культура мовлення / Т.Б. Гриценко. — Вінниця: Нова книга, 2003. — 472с.
3. Гуць М.В. Українська мова у професійному спілкуванні: навч. посіб. / М.В. Гуць, І.Г. Олійник, І.П. Ющук. — К.: Міжнародна агенція «VeeZone», 2004. — 336с.

Додаткова

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф.С. Бацевич — К.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 344с.
2. Кочан М.І. Токарська А.С. Культура рідної мови: Збірник вправ і завдань. — Львів: Світ, 1996.
3. Культура фахового мовлення: навч. посіб. для студ. ВУЗів / За ред. Н.Д. Бабич. — Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. — 572с.
4. Олійник Г.А. Виразне читанняю Основи теорії/ Г.А. Олійник. — К.: Вища школа, 1995. — 453с.
5. Шевчук С.В. Ділове мовлення. Модульний курс: підручник. — К.: Література ЛТД, 2002. — 480с.
6. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: навч. посіб. — К.: Літера ЛТД, 2002. — 480с.
7. Ганич Д.І., Олійник С.І. Словник лінгвістичних термінів. — К.: Вища школа, 1985. — 230с.

8. Гринчишин Д. ті інші. Словник-довідник з культури української мови. — Львів: Фенікс, 1996. — 276с.
9. Культура української мови: Довідник / за ред. В.М. Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — 394с.
10. Культура української мови. Довідник / За ред. С.Я. Єрмоленко. — К.: 1989. — 540с.
11. Культура української мови: Довідник / за ред. В.М. Русанівського. — К.: Либідь, 1990. — 211с.
12. Мацько Л. І. , Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. — К.: Вища школа, 2003, — 462с.
13. Орфографічний словник української мови. — К.: Довіра, 1994. — 451с.
14. Основи наукового мовлення: Навч. - метод. Посіб. / Уклад. Т.В. Симоненко. — Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2005 — 80с.
15. Пентиліюк М.І. Культура мови і стилїстика. Пробний підручник для гімназій. — К., Вежа, 1994. — 432с.
16. Словник-довідник з української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. — К.: Знання, 2004. — 367с.
17. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. — К.: Головна редакція УРЕ, 1985. — 219с.
18. Словник труднощів української мови / За ред. С.Я. Єрмоленко. — К.: Вища школа, 1989. — 234с.
19. Словник української мови: В 11-и томах. — К., 1971-1981. — 560с.
20. Український правопис. 4-е видання. — К.: Наук. Думка, 1993. 240с.

14. Інформаційні ресурси

1. <http://www.litopys.org.ua>.
2. <http://www.mova.info>.
3. <http://www.pereklad.kiev.ua>.
4. <http://www.novamova.com.ua>.